

dr hab. Marek Heine

Wrocław, dnia 30 sierpnia 2023r.

Wydział Studiów Stosowanych

Uniwersytet Dolnośląski DSW

Recenzja

w postępowaniu habilitacyjnym dr Anny Dąbrowskiej prowadzonym przez Radę Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

W przygotowaniu recenzji w przewodzie habilitacyjnym opieram się na zapisach Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki / tekst jednolity 15 września 2017/, regulacjach normatywnych zawartych w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 18 marca 2011r oraz przepisach zawartych w Rozporządzeniu MNiSW z dnia 1 września 2011 w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Zgodnie z treścią art. 16 Ustawy o stopniach i tytule naukowym..., do postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba która posiada stopień naukowy doktora oraz osiągnięcia naukowe uzyskane po jego otrzymaniu, stanowiące istotny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej, a także wykazuje znaczną aktywność naukową.

Anna Dąbrowska Ukończyła studia wyższe uzyskując tytuł magistra pedagogiki w roku 1990 w Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

W roku 2008 w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie uzyskała stopień naukowy doktora w zakresie pedagogiki na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „Rodzina dysfunkcyjna w przestrzeni życiowej dorastających. Aspekty pedagogiczne” przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Franciszka Wojciechowskiego.

Od roku 2003 pracuje jako nauczyciel akademicki w Uniwersytecie im Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, a następnie w kilku innych szkołach

wyższych, od roku 2016 pracuje jako nauczyciel akademicki w Uniwersytecie Jagiellońskim w Zakładzie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji

Poza uzyskanymi stopniami naukowymi posiada szeroki zakres kompetencji nabytych w procesie studiów podyplomowych i kursów poszerzających zakres posiadanych umiejętności zawodowych.

W swym dorobku naukowym po uzyskaniu stopnia doktora posiada 6 monografii, jest współautorką licznych opracowań monograficznych, opublikowała 18 artykułów w czasopismach naukowych.

Ocena osiągnięć naukowo badawczych

a) ocena osiągnięcia ,określonego w art. 16 ust.2 Ustawy...

Do oceny osiągnięcia o którym mowa w art.16 ust.2 Ustawy o stopniach i tytule naukowym... Habilitantka przedstawiła monografię zatytułowaną „ *Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*” opublikowaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku 2023.

Praca o ogólnej objętości 354 stron została podzielona na sześć rozdziałów.

W warstwie teoretycznej pracy / rozdziały I-III / Autorka dokonuje analizy problematyki zasobów psychospołecznych człowieka w tym zwłaszcza ich roli w kształtowaniu dobrostanu psychicznego nieletnich przebywających w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. W rozdziale czwartym Autorka przedstawia założenia metodologiczne badań własnych, a w rozdziale piątym dokonuje analizy wyników badań empirycznych. Pracę kończy podsumowanie i prezentacja koncepcji resocjalizacji nieletnich przebywających w MOW przez rozwijanie ich dobrostanu psychicznego. Struktura pracy jest prawidłowa ,odzwierciedla poziom aktualnej wiedzy w badanej problematyce oraz potwierdza wysoki poziom kompetencji metodologicznych Autorki w zakresie projektowania i realizacji badań empirycznych.

Rozważania teoretyczne zawarte w pracy rozpoczyna Autorka od przytoczenia we wstępie tezy o niskiej efektywności resocjalizacji nieletnich w instytucjach realizujących ten proces w izolacji od środowiska otwartego. Teza ta stanowi punkt wyjścia do poszukiwań badawczych Autorki zmierzających do

opracowania alternatywnych rozwiązań reformujących system resocjalizacji nieletnich w ramach obowiązujących regulacji normatywnych.

Problematyka efektywności resocjalizacji stanowi od dawna przedmiot zainteresowania pedagogów. Wyniki badań ukazujące niewielką skuteczność resocjalizacji skłaniają wielu badaczy do podważania celowości tego procesu, jego pozorności, czy wręcz urojonego charakteru. Często wyrażane są opinie o kryzysie resocjalizacji.

Teza o kryzysie wychowania resocjalizacyjnego wymaga nieco wnikliwszego uzasadnienia. Przyjęcie założenia, że mamy do czynienia z kryzysem resocjalizacji, który tu i teraz zaistniał, skłania także do konkluzji, że kiedyś było lepiej, a splot różnych, czynników współcześnie ukształtowanych, doprowadził do tej kryzysowej sytuacji. Z perspektywy własnych doświadczeń zawodowych nie mogę z przekonaniem stwierdzić, że lata minione to okres wychowawczych sukcesów, osiągniętych przez powołane do realizacji tego celu instytucje, które nagle doświadczają, z trudnych do określenia przyczyn, załamania skuteczności swego funkcjonowania. Współcześnie mamy raczej do czynienia z zanikiem wychowania substancjalnego ukierunkowanego na wartości na rzecz poszukiwania optymalnych rozwiązań systemowych.

Poszukiwanie metod zwiększających efektywność procesu resocjalizacji wymaga określenia kryteriów jego pomiaru. Zwykle dla oceny skuteczności tego procesu stosuje się kryterium powrotności, przyjmując za przejaw niepowodzenia fakt utrzymywania się symptomów niedostosowania społecznego, a zwłaszcza popełnienie czynu karalnego, sporadycznie w ocenie efektywności tego procesu badacze odwołują się do kryteriów socjopedagogicznych, bardziej adekwatnych do oceny jego efektywności.

W tym kontekście pojawia się potrzeba określenia czynników determinujących efektywność procesu resocjalizacji i możliwych do osiągnięcia jego rozmiarów. Analiza wyników badań nad efektywnością procesu resocjalizacji często może prowadzić do przekonania, że istnieje możliwość zapewnienia pełnej 100% efektywności tego procesu. Trudno zrozumieć z czego wynika taki optymizm, pedagogzy resocjalizacyjni nie dysponują nadzwyczajnymi, nie znanymi nikomu, metodami pracy które by ten efekt gwarantowały. Koncentracja na niepowodzeniach resocjalizacji instytucjonalnej nie pozwala dostrzegać pozytywnych efektów tego procesu, które zapewne w skali niezadawalającej, ale jednak dostrzegalnej, mają miejsce

Poszukując odpowiedzi na pytanie, jakie podstawowe czynniki wpływają na efektywność procesu resocjalizacji nieletnich, w oparciu o analizę publikowanych wyników badań z tego zakresu, można wyodrębnić trzy

podstawowe grupy tych czynników. Grupę pierwszą stanowią czynniki określające rodzaj i poziom niedostosowania społecznego osób objętych tym procesem, drugim czynnikiem wpływającym na efektywność procesu resocjalizacji są kompetencje pedagogów realizujących ten proces, w tym zwłaszcza kompetencje diagnostyczne i metodyczne, trzecim czynnikiem przesądzającym o skuteczności resocjalizacji jest wsparcie społeczne dla osób objętych tym procesem, zwłaszcza po okresie ich izolacji od środowiska otwartego.

Autorka ocenianej pracy koncentruje swoje zamierzenia badawcze wokół tych czynników. Dokonując charakterystyki niedostosowania społecznego nieletnich, głównie koncentrując się na ich zasobach psychospołecznych jako podstawie do projektowania skutecznego oddziaływania resocjalizującego. W analizie symptomów niedostosowania społecznego nieletnich przebywających w młodzieżowych środkach wychowawczych w procesie badawczym ukazano znaczenie zasobów psychospołecznych /osobistych i społecznych/ nieletnich, zwłaszcza roli tych czynników w procesie ich resocjalizacji

Rozważania Autorki zawarte w rozdziale pierwszym wprowadzają w znaczenie pojęć zasoby osobiste i zasoby społeczne i roli jaką one odgrywają w rozwoju człowieka w okresie adolescencji, zwłaszcza w świetle koncepcji faz rozwojowych i teorii rozwiązywania kryzysów tożsamościowych Eriksona. W kolejnym rozdziale zatytułowanym „*Zasoby psychospołeczne nieletnich jako podstawa modyfikowania dobrostanu psychicznego*” Autorka ukazuje sytuację psychospołeczną nieletnich w warunkach separacji od zewnętrznych środowisk życia. W rozdziale w oparciu o wnikliwą analizę stanu badań w tym obszarze zaprezentowano zagadnienie dobrostanu psychicznego i potrzebę rozwoju tego zasobu osobistego dla ograniczenia negatywnych konsekwencji stresujących zdarzeń życiowych które są częstym udziałem młodzieży w okresie dorastania.

Rozdział trzeci zatytułowany „*Młodzieżowe ośrodki wychowawcze jako przestrzeń kształtowania zasobów psychospołecznych resocjalizowanych nieletnich*” zawiera analizę przesłanek normatywnych utworzenia MOW i charakterystykę miejsca tej instytucji w systemie środków resocjalizacji nieletnich. Po analizie ewolucji celów i form organizacyjnych tej instytucji Autorka przedstawia konieczne kierunki zmian w jej funkcjonowaniu. Dostrzegając istotne negatywne cechy MOW jako instytucji totalnej, uzasadniając jej eliminację z katalogu środków resocjalizacji nieletnich, Autorka podejmuje, mimo to, próbę poszukiwania rozwiązań ograniczających negatywne konsekwencje jej funkcjonowania. Czynności badawcze Autorki i ich realizacja zostały zaprojektowane w oparciu o stan prawny ukształtowany przez o ustawę z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich. Ten

akt normatywny od dawna wzbudzał liczne kontrowersje z których wynikała potrzeba jego zmiany. Zaistniała ona w roku 2022 w postaci nowej ustawy z dnia 22 czerwca 2022 roku o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Ta regulacja normatywna także budzi liczne kontrowersje, zwłaszcza, że nie uwzględniono w niej postulatów zgłaszanych przez środowiska naukowe zajmujące się badaniem problematyki resocjalizacji nieletnich. Powodem krytycznych opinii jest głównie brak ograniczenia instytucjonalnych form resocjalizacji nieletnich opartych na ich izolacji od środowiska naturalnego, oraz przedłużenie czasu ich stosowania. W kontekście badań prowadzonych przez Autorkę ocenianej pracy zmiany nie mają istotnego znaczenia, MOW jako środek resocjalizacji zachował swoją pozycję w systemie środków resocjalizacji nieletnich. Można stwierdzić, że wyniki badań uzyskane przez dr Annę Dąbrowską zyskały na wartości, bowiem z powodzeniem mogą zostać odniesione do funkcjonowania nowego środka resocjalizacji nieletnich jakim jest Okręgowy Ośrodek Wychowawczy. Przy uzasadnionych kontrowersjach jakie wiążą się z jego powołaniem, zasoby psychospołeczne nieletnich umieszczanych w tej nowej instytucji, metody pracy resocjalizacyjnej stosowane w tych ośrodkach, wykażą znaczny stopień podobieństwa do obszaru objętego czynnościami badawczymi Autorki i wynikających z tego konsekwencji.

Rozdział czwarty pracy zawiera charakterystykę założeń metodologicznych badań empirycznych prowadzonych przez Autorkę pracy. Analiza jego zawartości nie daje podstaw do istotnych zastrzeżeń krytycznych. Określono poprawnie przedmiot i cele badań. W badaniach własnych Autorka zmierza do uzyskania odpowiedzi na siedem pytań szczegółowych wyprowadzonych z problemu ogólnego który ma postać pytania „*Jaki jest układ wzajemnych relacji między cechami socjodemograficznymi, poszczególnymi zasobami osobistymi, zasobami społecznymi oraz poziomem dobrostanu psychicznego u wychowanków MOW?*” Wobec postawionych pytań badawczych Autorka stawia jedną hipotezę główną i 6 hipotez szczegółowych. Niektóre z postawionych hipotez szczegółowych np. pierwsza i druga uzasadniają znaki zapytania co do zasadności ich postawienia.

W procesie badawczym realizowanym w paradygmacie ilościowym zastosowano jako metodę sondaż diagnostyczny. Dobór metody badawczej i technik badawczych jest adekwatny wobec cech przedmiotu badań.

W rozdziale piątym zatytułowanym „*Zasoby osobiste i społeczne nieletnich w MOW w świetle badań własnych*” Autorka prezentuje wyniki badań własnych. W sześciu podrozdziałach tworzących jego strukturę dokonano wnikliwej analizy danych empirycznych podporządkowanej postawionym pytaniom i hipotezom badawczym. Interpretacja wyników badań, wnikliwość analiz ich zawartości nie budzi zastrzeżeń.

Wartościowym uzupełnieniem podstawowych badań empirycznych jest zawartość rozdziału szóstego w którym Autorka przedstawia rekomendacje dla praktyki resocjalizacyjnej wraz z przykładami programów których zastosowanie przyczyni się do wzmocnienia zasobów osobistych i społecznych młodzieży niedostosowanej społecznie, a w konsekwencji do ich efektywnej resocjalizacji.

Konkluzja ,część a)

W mojej ocenie przedstawiona do recenzji praca „*Zasoby osobiste i społeczne a dobrostan psychiczny wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych*” w pełnym zakresie odpowiada kryteriom określonym w obowiązujących regulacjach normatywnych dla osób ubiegających się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Na podkreślenie zasługuje podjęcie badań w obszarze dotychczas mało rozpoznanym, uwypuklenie mankamentów funkcjonowania MOW w procesie resocjalizacji nieletnich, opracowanie rekomendacji dla metod pracy resocjalizacyjnej z nieletnimi zmierzających do wzmocnienia ich zasobów osobistych i społecznych. Wkład Habilitantki w rozwój dyscypliny, którą jest pedagogika resocjalizacyjna jest znaczny i uzasadnia nadanie Jej stopnia naukowego doktora habilitowanego.

b) inne osiągnięcia naukowe

Pozostałe osiągnięcia naukowe Habilitantki po uzyskaniu stopnia doktora to opracowania monograficzne i liczne artykuły publikowane w czasopiśmie naukowych. Na szczególne podkreślenie zasługuje wartość naukowa sześciu monografii autorstwa Habilitantki.

Są nimi następujące publikacje:

1. Rodzina migracyjna w przestrzeni życiowej dorastających. Holistyczny model wsparcia. Warszawa 2016
2. Sytuacja rodzinna i społeczna dzieci rodziców migrujących zarobkowo z województwa świętokrzyskiego. Kielce 2011
3. Wizja perspektywicznego życia u dorastających z dysfunkcyjnych środowisk rodzinnych. Ostrowiec Świętokrzyski 2011

4. Innowacyjne oddziaływania resocjalizacyjne. Autorski model pracy edukacyjno- wychowawczej z nieletnimi .Warszawa 2011

5. Pedagogiczne aspekty percepcji siebie i przestrzeni życiowej przez dorastających z dysfunkcyjnych środowisk rodzinnych. Kielce 2009

W dorobku naukowym dr Anny Dąbrowskiej jest także współautorstwo dwóch monografii oraz autorstwo 16 rozdziałów opublikowanych w monografiach naukowych.

W dwóch opracowaniach monograficznych Habilitantka jest członkiem zespołu redakcyjnego monografii:

Ambrozik W., Dąbrowska A. innowacje w resocjalizacji. Warszawa 2014

Skuza A., Pierścińska-Maruszewska A., Dąbrowska A. Profilaktyka społeczna w rodzinie i szkole. Wybrane zagadnienia. Warszawa 2014

W wykazie artykułów opublikowanych po uzyskaniu przez Habilitantkę stopnia doktora znajduje się 18 publikacji zamieszczonych w punktowanych czasopismach naukowych. Autorka podejmuje w nich problemy o istotnym znaczeniu pedagogicznym. Prezentowane w artykułach rozważania są o partę o rezultaty prowadzonych przez Autorkę badań empirycznych. Rangę naukową tych publikacji odzwierciedla ilość cytowań /26/ które pojawiły się w innych publikacjach naukowych, a także odzwierciedlająca ich wartość przyznana liczba punktów w klasyfikacji MNiSW 878 ,a w indeksacji Hirscha 4.

Istotnym przejawem aktywności naukowej nauczyciela akademickiego jest jego udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych. W tym obszarze po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitantka wykazuje znaczny poziom aktywności, którego odzwierciedleniem jest aktywne uczestnictwo w 20 konferencjach naukowych połączone z prezentacją referatów i komunikatów z badań empirycznych .

Habilitantka aktywnie uczestniczy w komitetach organizacyjnych konferencji naukowych. W tym obszarze po uzyskaniu stopnia doktora bierze aktywny udział w pracach organizacyjnych pięciu konferencji naukowych .

Ważnym obszarem aktywności naukowej Habilitantki jest jej udział w podejmowaniu projektów badawczych realizowanych w drodze konkursów naukowych.

W tym zakresie na podkreślenie zasługuje realizacja następujących projektów po uzyskaniu stopnia doktora :

Projekt pierwszy.

Grant finansowany z środków Narodowego Centrum Nauki zatytułowany *Zasoby osobiste i społeczne młodzieży w instytucjonalnym wychowaniu resocjalizacyjnym*. W realizacji badań dr Anna Dąbrowska jest kierowniczką projektu. Projekt jest realizowany w latach 2020-2022 jego celem jest pogłębienie wiedzy o podobieństwach i różnicach w zakresie zasobów psychospołecznych w grupach wychowanków MOW o skrajnych poziomach dobrostanu psychicznego. Rezultatem realizacji projektu są opracowania monograficzne i artykuły w czasopismach naukowych.

Projekt drugi

Projekt badawczo wdrożeniowy finansowany z środków zewnętrznych pt. *Rozwój kompetencji społecznych regionach. Wspieranie uczniów o indywidualnych/specjalnych potrzebach edukacyjnych*. Celem projektu było opracowanie innowacyjnych metod edukacyjno- wychowawczych w pracy z nieletnimi w warunkach instytucjonalnych. Rezultatem realizacji projektu są dwie monografie autorskie i współautorskie Habilitantki.

Projekt trzeci

Diagnoza sytuacji rodzinnej i społecznej eurosierot z województwa świętokrzyskiego. Projekt finansowany z środków zewnętrznych w latach 2009-2010. Efektem realizacji projektu są dwa opracowania monograficzne autorstwa Habilitantki.

Dopełnieniem charakterystyki dorobku naukowego Habilitantki jest jej aktywność w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism.

W tym zakresie Habilitantka wykazuje członkostwo w latach 2014-2022 w Radzie Naukowej *Zeszytów Naukowych Akademii Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia Ukrainy* i funkcję redaktora tematycznego *Zeszytów Naukowych WSBiP*

Podsumowanie części b

Habilitantka wykazała znaczący dorobek w analizowanych obszarach jej aktywności naukowej. Dokonania badawcze dr Anny Dąbrowskiej cechują się wysokim poziomem poprawności metodologicznej i istotnymi walorami przydatności wyników prowadzonych badań dla praktyki funkcjonowania badanych instytucji i środowisk.

c) Ocena dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego i współpracy z otoczeniem społecznym

Habilitantka poza obszernym własnym dorobkiem naukowym wykazuje także znaczną aktywność w działaniach organizacyjnych i dydaktycznych. W ciągu dwóch dekad pracy zawodowej Habilitantka prowadziła wykłady i ćwiczenia z zakresu pedagogiki opiekuńczej, resocjalizacji w środowisku otwartym, patologii społecznych i dysfunkcji życia rodzinnego. W swym doświadczeniu zawodowym uzyskała także niezbędną wiedzę i kompetencje związane z organizacją procesu edukacji akademickiej, pełniąc w latach 2011-2012 funkcje dziekana Wydziału Pedagogicznego WSHP w Sandomierzu, Kierownika Katedry Pedagogiki w Wyższej Szkole Umiejętności w Kielcach w latach 2008-2010.

Aktualnie pełni funkcje sekretarza w Zakładzie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UJ

Aktywnie uczestniczyła w procesie postępowania rekrutacyjnego.

Za swoją aktywność zawodową została wyróżniona Nagrodą Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W zakresie popularyzacji nauki Habilitantka wykazuje dwie publikacje „pierwsza z roku 2012 to *Strategia wdrażania projektu innowacyjnego „Drogowskaz życiowy”*, druga z roku 2013 to informator o założeniach i efektach badawczo wdrożeniowych projektu *Drogowskaz życiowy Innowacyjne oddziaływania resocjalizacyjne drogowskazem życiowym dla młodzieży nieprzystosowanej społecznie* .

Obok wcześniej wykazanych osiągnięć należy wymienić współpracę Habilitantki z licznymi instytucjami i środowiskowymi, potwierdzoną stosownymi zaświadczeniami. Należą do nich Ośrodek Rozwoju Edukacji MNiSW, wydziały oświaty w starostwach powiatowych, wojewódzkie kuratorium oświaty, sądowi kuratorzy rodzinni i pedagodzy szkolni. Współpraca obejmuje także instytucje resocjalizacyjne takie jak Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy, Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii i Zakład Poprawczy.

Konkluzja

Dorobek naukowo-badawczy, dydaktyczny, popularyzatorski przedstawiony przez dr Annę Dąbrowską oceniam pozytywnie i stwierdzam, że spełnia on ustawowe kryteria określone dla kandydatów do stopnia naukowego doktora habilitowanego .

Rekomenduję przyjęcie wniosku o nadanie dr Annie Dąbrowskiej stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk społecznych.

Marek H e i n e

